

ROZHOVOR S PANEM PROFESOREM KARLEM U PŘÍLEŽITOSTI DEVADESÁTI LET OD VYDÁNÍ PRVNÍHO ČÍSLA ČASOPISU ČESKOSLOVENSKÁ OFTALMOLOGIE

Doc. MUDr. Šárka Pitrová, CSc., FEBO

Oční klinika JL s.r.o. Praha, Fakulta biomedicínského inženýrství ČVUT, Kladno

Rozhovor s Prof. MUDr. Ivanem Karlem, DrSc., zakladatelem české moderní oftalmologie v oblasti vitreoretinální chirurgie a Rytířem českého lékařského stavu, připravila Š. Pitrová

Vážený pane profesore, milý Ivane, rok Tvého narození se shoduje s rokem založení Československé oftalmologické společnosti. Ovlivnila tato významná událost Tvé rozhodnutí zvolit si oftalmologii jako obor, kterému si zasvětil celý svůj profesní život? Začal jsi se věnovat oftalmologii ihned po promoci?

Založení Československé společnosti neovlivnilo mou budoucí životní dráhu oftalmologa. K oftalmologii jsem dospěl nečekanou a složitou cestou. Po promoci jsem

plánoval věnovat se chirurgii či ortopedii. Dostal jsem umístěnkou do karlovarského kraje, kde jsem nastoupil na chirurgické oddělení nemocnice v Plané u Mar. Lázní jako první a jediný sekundář. Primářem zde byl asistent z plzeňské kliniky MUDr. Tomek. V poválečném pohraničí jsem zde zažil neuvěřitelné příhody, kdy při těžkých úrazech jsem musel sám zasahovat. Tyto zážitky byly pro mne do budoucna prospěšné, ztratil jsem strach z možných následků operace. Po 7 měsících v Plané jsem byl povolán na vojnu, která se po 2leté základní službě prodloužila mimořádným 3letým cvičením na 5 let. Po návratu z vojny jsem pátral po možnosti, jak se dostat konkurzem do Prahy. A jedna možnost se nabízela. Má matka se trochu znala z hudebního prostředí s akademikem Kurzem, který byl velkým milovníkem hudby, a teta z druhého kolena byla profesorkou franštiny a češtiny na berounském gymnáziu, kde učila prof. Kadlecovou. Přihlásil jsem se do konkurzu na místo sekundáře na 2. oční klinice a konkurz se mi podařilo na podruhé vyhrát. Řekl jsem si, že místo velké chirurgie se budu věnovat malé oční chirurgii.

Vzpomínáš si, jaké byly Tvé začátky po nástupu na oční kliniku na Karlově náměstí v Praze v roce 1956? Mám na mysli každodenní práce sekundárního lékaře na oddělení či ambulanci, psaní chorobopisů a kdo je revidoval nebo jak probíhaly vizity na odděleních.

Po nástupu na 2.oční kliniku jsem byl přidělen na příjmový pokoj ženského oddělení k MUDr. Vlastě Kubištové a vedoucí ženského oddělení doc. Jaroslavě Votočkové. Před nástupem jsem si několikrát přečetl učebnici očního lékařství a na středisku u MUDr. Kolínské, bývalé sekundářky 2. oční kliniky, jsem se naučil vyšetřovat oftalmoskopem a na šterbinové lampě. Po nástupu na kliniku jsem se tak mohl zapojit nejen do práce na oddělení, ale i na ambulanci. Důležitou výukou bylo podrobné psaní chorobopisů, které kontrolovala doc. Votočková. Její případné poznámky na lístečkách byly vždy velmi poučné. Pravidelné denní vizity akademika Kurze, prof. Kadlecové a doc. Votočkové byly dalším důležitým zdrojem informací.

Je známo, že jsi se velkou část své profesní dráhy věnoval chirurgii. Kdy jsi se poprvé dostal na operační sál a provedl samostatně operaci? Vzpomeň si, co to bylo za operaci a kdo Ti asistoval?

Obrázek 1. Ivan Karel říká: „Dokud je člověk schopen pracovat, má pracovat a udržovat svou šedou kůru mozkovou v činnosti“

Na sál jsem se dostal již první rok. Na klinice chodili mladí sekundáři instrumentovat při operacích, které prováděli akademik Kurz, prof. Kadlecová, doc. Votočková a někteří starší asistenti. Bylo to výborné zařízení. Mladí se nejen seznámili s operačními nástroji, ale i s komplikacemi operací a jejich řešením. První nitrooční operaci – intrakapsulární kryoextrakci katarakty – jsem absolvoval již ve druhém roce. Instrumentoval jsem a najednou na mne akademik Kurz kývl a já, do té chvíle nic nevědoucí, jsem přistoupil k operačnímu stolu a za asistence akademika Kurze jsem začal operovat. Moje první operace se komplikovala v závěru prolapsem duhovky, který se plně nereponoval, a tak jsem u této nemocné, kterou jsem po letech operoval i na druhém oku, sledoval při všech dalších kontrolách s vytaženou zornicí na oku po mé první operaci.

Když jsem nastoupila v roce 1972 na kliniku, byl jsi mým prvním učitelem a mentorem. Byl jsi přísný a neodpustil mi žádné lajdáctví, za což jsem Ti dodnes velmi vděčna. Jak to bylo u Tebe. Kdo byl Tvým prvním učitelem a jaký byl?

Mými prvními učitelkami byly samozřejmě MUDr. Kubíštová, vedoucí příjmového pokoje, a doc. Votočková, vedoucí celého ženského oddělení. S nimi jsem byl v neustálém styku a v diagnostice a terapii byly hlavním zdrojem informací. Ale brzy, s rozšiřováním mých znalostí, jsem získával četné nové poznatky v rozhovorech s prof. Kadlecovou a akademikem Kurzem. A je pro mne velkým potěšením, že mohu prohlásit, že mými učiteli byly špičky poválečné oftalmologie akademik Kurz, prof. Kadlecová a doc. Votočková.

V letošním roce slavíme 90 let od vydání prvního ročníku našeho odborného časopisu Československá oftalmologie. Kdy jsi se s tímto časopisem poprvé setkal a co Tě zaujalo?

S časopisem Československá oftalmologie jsem se setkal hned po nástupu na kliniku. Akademik Kurz byl jeho hlavním redaktorem. Samozřejmě jsem si jej hned předplatil, a tak mám všechna jeho čísla od r. 1956. Pro mladou generaci na klinice bylo cílem co nejdříve se zapojit do vědecké práce a výsledky publikovat v Československé oftalmologii.

Pamatuješ se ještě, kdy byla v tomto časopise uveřejněna Tvoje první odborná publikace a jaký měla název? Vymyslel sis sám téma a obsah této publikace nebo Ti to někdo navrhl?

První moje práce „Stupňovaná premedikace v oční chirurgii“ byla publikována v Československé oftalmologii v roce 1958, ve třetím roce mého působení na 2. oční klinice. V té době neexistovala anesteziologická klinika, ani ARO. Na chirurgické klinice byla skupina anesteziologů v čele s primářem MUDr. Hoderem, která zajišťovala anesteziologickou službu pro nemocné z chirurgické kliniky. Na oční klinice se prakticky vše operovalo v místní anestézii s nedostatečnou premedikací. Při četných operacích dětí (strabismus, katarakty aj.) bylo vidět nelístost-

né obrazy. Řvoucí a svíjející se dítě bylo zabaleno v prostěradle, fixováno a drženo 2 sestrami a operováno. Bylo to hrozné nejen pro dítě, ale i pro operatéry. Za tohoto stavu, kdy se začaly formovat budoucí anesteziologické kliniky, ale byl nedostatek školených anesteziologů, bylo rozhodnuto, že malé chirurgické obory včetně očních klinik vyberou ze svých členů jednoho lékaře, který pod vedením hlavního anesteziologa VŠN MUDr. Hodera bude zabezpečovat na příslušné klinice anesteziologickou službu, pokud to bude v jeho silách. Akademik Kurz pověřil touto funkcí mne. MUDr. Hoder mi poradil, abych se děti pokusil ztlumit až uspat v té době nově doporučovanou potencovanou premedikací (barbiturát + dolsin + chlorpromazin + phenergan a jeho derivát Diparcol). A ono to vyšlo. Na sále bylo ticho a děti většinou spaly. A tak v operační dny jsem trávil většinu času na sále, akademik Kurz si mne oblíbil a již ve druhém roce jsem byl vyzván k operaci katarakty. A já měl první publikaci v Československé oftalmologii.

Můžeš, prosím, popsat proces, jakým musela tato Tvoje publikace projít, než byla uveřejněna v našem časopise?

Každá publikace z kliniky prošla před zveřejněním určitým procesem. Nejdříve jsem odevzdal práci k posouzení své vedoucí doc. Votočkové, pak zástupkyni přednosty prof. Kadlecové, které mi napsaly své připomínky, a teprve pak jsem odevzdal práci akademiku Kurzovi, aby ji s imprimatur přijal do tisku. Mezi tím byla práce přednesena na klinickém či krajském semináři.

Na které Tvoje publikace, které byly uveřejněny v našem časopise, nejraději vzpomínáš a které Ti nejvíce přirostly k srdci?

V Československé a později v České a slovenské oftalmologii bylo publikováno 100 z mých 163 publikací (61 %) a je velmi obtížné se rozhodnout, kterou považuji za nejlepší. Ty nejvýznamnější publikace, u nichž jsem přesvědčen, že přinesly pozitivní výsledky a byly přínosem nejen pro českou oftalmologii, lze rozdělit do 2 skupin. V první skupině v 70 letech minulého století byla hlavním předmětem publikací fluorescenční angiografie, tehdy zcela nová vyšetřovací metoda, která zlepšila a zdokonalila diagnostiku chorob zadního segmentu oka, především sítnice. Ve druhé skupině prací od konce 70 let minulého století se stala středem mého zájmu diagnostika a chirurgie odchlípení sítnice a revoluční změnu v oční chirurgii představující vitreoretinální chirurgie. V oblasti sítnicové a vitreoretinální chirurgie se stala 2. Oční klinika průkopníkem v České republice a dlouhodobé výsledky moderní sítnicové chirurgie (kryochirurgického postupu) a vitreoretinální chirurgie byly zveřejněny rovněž v České a slovenské oftalmologii.

Výsledky operace odchlípení sítnice dosažené novým kryochirurgickým postupem byly v té době nepochybným úspěchem a souvisely se změnou operačního postupu a techniky. Kde a jak jsi tento nový kryochirurgický poznal a realizoval?

Obrázek 2. Operační sál II. Oční kliniky někdy kolem roku 1979
Na obrázku zleva doprava: Háčiková, Otradovec, Pitrová, Karel, Růžičková, stojící Dotřelová

Obrázek 3. Operační sál II. Oční kliniky někdy kolem roku 1979
Na obrázku mezi Háčikovou a Pitrovou ještě Peleška, Karel nechybí. Růžičková a Dotřelová v dolním rohu fotografie

Ještě v 70letech minulého století byla operací volby odchlípení sítnice diatermokoagulace sklery v místě trhliny, případně doplněná sklerekтомиí a punkcí subretinální tekutiny. Výsledky byly neuspokojivé, úspěch operace se pohyboval mezi 50–55 %. V roce 1976 na základě výměnné akce s NSR mi byla umožněna dvoutýdenní stáž v NSR. Vybral jsem si kliniku v Bonnu a Essenu. V Bonnu operovala prof. Kreissigová odchlípení sítnice kryokoagulací trhliny a její plombáží episklerálním silikonovým pěnovitým implantátem bez punkce. V Essenu u Meyer-Schwickerata se používal postup s cerkláží, epi- či intrasklerálními silikonovými implantáty a punkcí. Postup v Bonnu se mi jevil šetrnější a navíc prof. Kreissigová se nabídla, že mně na kliniku bude posílat zbytky pěnovitých silikonových plomb a atraumatických sklerálních stehů, které byly nákladným a u nás v té době též nedostupným materiálem. Prof. Kreissigová splnila slib a zavedením kryochirurgického postupu se úspěšnost operace odchlípení sítnice zvýšila na 85 %, v jednodušších případech na 93 %. S koncentrací nemocných z celé ČSSR zasílaný materiál z NSR přestával stačit. Atraumatické sklerální stehy se sice začaly dovážet, problém však zůstával u pěnovitých silikonových implantátů. Naštěstí se podařilo navázat spolupráci s ing. Novákem z VŠCHT, kterému se podařilo po roce pokusů vyrobit vedle plomb z tuhého silikonu i pěnové plomby, které měly obdobné parametry jako velmi nákladné americké. Výroba silikonových implantačních plomb byla později předána do RUBENY Náchod, která zásobovala tímto materiálem ještě v devadesátých letech nejen tuzemský, ale i zahraniční trh.

Byl jsi prvním v bývalé ČSSR a ČR, který indikoval a prováděl vitreoretinální operace s pars plana vitrektomií (PPV). Jak jsi prožíval tuto revoluční změnu v oční chirurgii?

PPV představovala revoluční převrat v oční chirurgii. Přestalo platit pravidlo o sklivci „noli me tangere“ a PPV umožnila zasahovat u mnoha do té doby inoperabilních stavů včetně komplikovaných odchlípení sítnice. Jedním z hlavních šířitelů vitreoretinální chirurgie v Evropě byl prof. Heimann v Kölnu. S prof. Heimannem jsem se seznámil na kongresu v Berlíně a prof. Heimann mne pozval do Kölnu na 2týdenní stáž, při které jsem měl možnost sledovat PPV při různých indikacích. Hned po návratu jsem začal provádět PPV. Finanční prostředky k přístrojovému a nástrojovému vybavení byly získány na základě již dosažených operačních úspěchů u odchlípení sítnice žebřáním u úřadů a v nemalé míře též jako dary od příslušníků tehdejší politické elity a našich nemocných, kteří byli dříve úspěšně operováni pro odchlípení sítnice.

Když listuješ stránkami čísel našeho současného časopisu máš pocit, že Tě jeho obsah oslovuje stejně, jako když jsi ho měl poprvé v ruce?

Za 67 let, co Českou a slovenskou oftalmologii odebírá, se časopis výrazně změnil, nejen jeho zevní forma, ale i jeho vnitřní struktura a obsah, a lze jej srovnávat se zahraničními časopisy. Zdá se však, že hlavní redaktor nemá nadbytek článků k publikaci a dostatek příspěvků jak od zkušených, tak i od mladých oftalmologů.

Myslíš si, že je důležité, aby mladí oftalmologové publikovali své první práce v našem časopise a kdy nejlépe začít?

Samozřejmě je žádoucí, aby mladí oftalmologové začali se co nejdříve zapojovat pod patronaci starších zkušených kolegů do vědecké práce a své výsledky publikovali v České a slovenské oftalmologii, která by se měla stát pro české a slovenské oftalmology mateřským časopisem.

První číslo časopisu Československá oftalmologie vydávali a řídili tyto osobnosti: prof. R. Kadlický, prof. B. Slavík, prof. A. Gala, doc. J. Kurz. Znal jsi osobně některé z nich?

Ze zakladatelů Československé oftalmologie jsem výborně znal akademika Kurze, který byl přednostou kliniky, kde jsem pracoval. Mám za to, že si mne oblíbil a hodnotil příznivě. Pověřil mne zvláštními úkoly. Za zmínku stojí odborný dohled na děti slepé a se zbytky zraku navštěvující speciální školu na Hradčanech. Tyto děti později byly předmětem několika publikací a mé kandidátské diplomové práce. Z ostatních zakladatelů jsem poznal na kongresech ČOS jen prof. Galu z bratislavské kliniky, do bližšího styku s ním jsem se však nedostal.

V předmluvě k prvnímu číslu časopisu Československá oftalmologie je napsáno redakční radou toto: zvolený název „Československá oftalmologie“ napovídá, že časopis má být orgánem všech českých a slovenských oftalmologů; uskuteční-li se tato naděje a bude-li spolupráce všech zajištěna, pak pevně doufáme, že vzroste naše „Československá Oftalmologie“ v krátké době v časopis, který bude naší chloubou.

Co bylo řečeno v předmluvě k prvnímu číslu časopisu Československá oftalmologie, platí i v přítomnosti a vyplývá to i z našeho dnešního rozhovoru.

Myslíš si, pane profesore, že současné generace oftalmologů naplnily odkaz našich předků?

Současná generace oftalmologů je velmi schopná a ctížádostivá. Ukazuje to nejen v denní praxi, ale i vědeckou prací demonstrovanou v četných publikacích, monografiích a učebnicích. Česká oftalmologie má ohlas i na zahraničních kongresech. Jsem přesvědčen, že úspěšně plní odkaz našich předků.

Co bys popřál našemu časopisu do dalších let?

Přál bych mu, aby měl vždy dostatek kvalitních příspěvků nejen od mladých oftalmologů, ale i od zkušených starších odborníků, které budou zdrojem nových informací a poznatků pro české a slovenské oftalmology každého věku.

Vážený pane profesore, milý Ivane, děkuji za rozhovor a jménem všech oftalmologů Ti přejeme pevné zdraví a elánu do dalších let.

Šárka Pitrová